

In het afsluitende hoofdstuk beklemtoont Mom enerzijds het belang van de overheid, bijvoorbeeld in het wel of niet overeind houden van het lokale en regionale openbaar vervoer, maar concludeert hij uiteindelijk dat zij slechts in geringe mate de mobiliteit in ons land heeft weten te beïnvloeden. Daarbij worden overigens enkele centrale punten naar voren gebracht, die eerder in het boek zeer spaarzaam aan de orde zijn gekomen, zoals de aanhoudend grote betekenis van het langzame verkeer (fietsers en voetgangers) en de toenemende macht van de provincies in de afgelopen decennia.

Kortom, twee boeken boordevol met informatie en fraaie analyses, die echter beter als afzonderlijke producten op de markt hadden kunnen worden gebracht.

Hugo van Driel
Rotterdam School of Management,
Erasmus University

Florian Diepenbrock, *Eensgezinde tweedracht. Organisatievorming van Nederlandse musici in de tweede Gouden Eeuw, 1890-1920* (Amsterdam: Aksant, 2007) 553 p.
ISBN 978-90-5260-259-2. Tevens verschenen als proefschrift aan de Universiteit van Amsterdam 2007.

Deze dissertatie van de Amsterdamse historicus Florian Diepenbrock behandelt de wederwaardigheden van de eerste Nederlandse vakorganisaties van musici van het *fin de siècle* tot het einde van de Eerste Wereldoorlog. Drie inleidende hoofdstukken gaan in op de vraagstelling en de voorgeschiedenis van muzikale vakorganisaties. De hoofdmoot van het boek vormen de zes volgende hoofdstukken, waarin gedetailleerd wordt ingegaan op verwickelingen rond de Amsterdamsche Toonkunstenaars Vereniging en verschillende rivaliserende organisaties. Uitgebreid wordt daarbij aandacht besteed aan hun relaties met het hoofdstedelijke palet aan opera- en concertondernemingen uit deze periode. Deze zes hoofdstukken worden afgewisseld met zes zogeheten entr'actes, waarin de auteur biografische details verschaft over de voornaamste protagonisten. Zijn conclusies vat hij samen in hoofdstuk tien. Enige persoonlijke overpeinzingen gaan vooraf aan een uitgebreide lijst bijlagen, met onder meer resultaten van beroepstellingen, ledenaantallen, lijsten van organisaties en enige voorbeelden van arbeidsovereenkomsten.

Diepenbrock boort met dit boek een thematiek aan die in de Nederlandse muziekgeschiedenis nog maar weinig bestudeerd is en al helemaal niet voor deze periode. Wie zich voor het Amsterdamse kunstleven rond 1900 interesseert, vindt hier een rijke bron die door de gedetailleerde behandeling imponeert. Diepenbrock concentreert zich vooral op centrale figuren binnen de Amsterdamsche Toonkunstenaars Vereniging als Willem Hutschenruyter (1863-1950) en Marinus van de Rovert (1871-1939). Hun lotgevallen en de vele conflicten die zij op hun weg vonden, niet zelden door eigen schuld, worden nauwgezet in kaart gebracht. In zijn conclusies legt Diepenbrock de nadruk op de verschillen tussen muzikale en andere vakorganisaties, die onder andere terug te voeren waren op het diffuse zelfbeeld van musici en de daaruit voortvloeiende onduidelijkheid over de beoogde werkzaamheid van hun vakorganisaties, die voortdurende moesten schipperen tussen het behartigen van materiële en ideële interesses. Het resultaat was een beroepsorganisatie die zich nadrukkelijk neu-

traal wilde opstellen ten opzichte van verwante organisaties. Hun uitgesproken sociale engagement deelde zij niet, en iedere vorm van verzuiling probeerde men krampachtig buiten de deur te houden. Deze conclusie legitimeert speciaal onderzoek naar muzikale vakorganisaties en het is de verdienste van de auteur dat hij daarop wijst en een open oog heeft voor de complexe situatie van de toenmalige beroepsmusicus.

Het belang van dit boek mag daarmee duidelijk zijn, maar toch kan het oordeel niet onverdeeld gunstig uitvallen. Om te beginnen is er de weinig prettige stijl van de auteur, wiens proza wemelt van de stereotype uitdrukkingen (tuinen zijn bijna altijd 'lommerrijk'), van onlogische samenstellingen ('de resistente gedachte') en van ongelukkige beeldspraak. Aangezien de hoofdstukken hetzij zeer algemene, dan wel weinig begrijpelijke opschriften dragen, heeft de lezer moeite het overzicht te behouden, wat bij de veelheid aan afgekorte organisatienamen al lastig genoeg is.

Of men de lectuur desondanks als aangenaam zal ervaren, hangt vooral af van de voorkeuren van de lezer. Wie tot in het kleinste detail wil volgen, hoe het de eerste muziekvakorganisaties verging, wordt op zijn wenken bediend. Interesseert men zich voor een heldere analyse van hun daadwerkelijke betekenis, dan zal men zich met moeite worstelen door de ononderbroken opeenvolging van ruzies, intriges, gekonkel, achterklap en hele en halve affaires, die in combinatie met de op de achtergrond voorbijkomende parade van opera- en concertondernemingen die een kort leven beschoren waren. Het doet onwillekeurig de vraag rijzen, of de aanduiding 'gouden eeuw' in de titel wellicht ironisch bedoeld is. Terecht merkt Diepenbrock op dat enkele conflicten, zoals de in 1904 ontstane strijd tussen Hutschenruyter en Mengelberg, nog niet uit het perspectief van eerstgenoemde zijn belicht. Dat neemt niet weg dat het hier gaat om een tamelijk uitgekauwde kwestie, waarvan het belang in geen proportie staat tot de uitgebreide aandacht die eraan wordt besteed. Wel verdient Diepenbrock zonder meer een pluim omdat hij Mengelbergs antisemitisme niet probeert te vergelijken of onder het tapijt te vegen, iets wat in de Nederlandse muziekgeschiedschrijving helaas de gangbare praktijk is.

Het meest fundamentele probleem met dit boek is echter, dat het te weinig waarmaakt wat de titel belooft. Om te beginnen gaat het hier nagenoeg uitsluitend over Amsterdam. Organisaties in andere steden komen af en toe voorbij, maar serieuze aandacht heeft de auteur er niet voor. Bovendien zijn er verscheidene andere ommissies, zoals de pijnlijke misser om in een boek als dit de oprichting van de Nederlandse Organisten Vereniging (1890) over het hoofd te zien. Ten tweede ontbreekt een heldere evaluatie van de concrete betekenis van de behandelde organisaties voor de directe belanghebbenden: de musici. Weliswaar komen in hoofdstuk tien enkele individuele voorbeelden voorbij, maar Diepenbrocks blik reikt doorgaans niet verder dan de bestuurstafel. Het is in dit opzicht veelzeggend dat de gegevens uit de bijlagen nauwelijks in zijn betoog geïntegreerd zijn.

Kortom: een interessant boek over de vroege geschiedenis van Nederlandse muziekvakorganisaties, dat bij grotere helderheid in de opzet en meer nadruk op analyse veel gewonnen zou hebben.

Jeroen van Gessel
Rijksuniversiteit Groningen